

زانكۆی سه‌لاحه‌ددین
کۆلیژی زمان
بهشی کوردی
قۆناغی چواره‌م

فه‌ره‌ه‌نگ و زاراوه‌سازی

م.میدیا مراد

۲۰۲۳-۲۰۲۴

۶- **رِیَازِ پِیَوَانَه‌یِ:** بناغیه‌که... له‌بهر رۆشنایى ئه‌ودا، هه‌موو ده‌ستوره‌کانى زمان و دارپێژراوه‌کانى وشه و واتاكانى واژه بنیات ده‌نرى، هه‌روه‌ها بناغیه‌که وه‌كو پِیَوَانَه و ته‌رازوو وایه به‌ده‌ست زمانه‌وانه‌وه (که‌مال جه‌لال غه‌ریب، ۲۰۱۲، ۶۶). زاراوه‌ساز هه‌ندى جار به رِیَازى وه‌رگِیَرائى چه‌مکِيش دئى ئاو ناخواته‌وه، هه‌رچه‌نده له‌چه‌مکى زاراوه‌که‌ش به‌ته‌واوى هوشیاره، که‌چى پوده‌کاته بۆته‌ی وشه ره‌سه‌نه‌کانى کوردیه‌وه و له‌سه‌ر بنه‌مای یاساكانى ئه‌وانه‌وه زاراوه‌که سازده‌که‌ن.

خوێدان، شه‌کردان، ئاگردان	:	هێلکه‌دان، مندال‌دان
چایخانه	:	کتیبخانه، چاپخانه، ده‌رمانخانه
سێگۆشه (triangle)	:	چوارگۆشه (square)

۷- خوازه: بریتیه له به کارهینانی وشهیهک بو گه یاندنی واتایهک جگه له واتا بنه رتهیه که ی (محمد علی الخولی، ۱۶۸، ۱۹۸۲). ئەمه نه وه رگی پرانی چه مکییه و نه وه رگی پرانی پیتی. به ئکو زمانه وان و زاراوه سازان به دوای خواستی وشهیهکی ره سهن و به کارهاتوی ناو زمانه که ی خویان دا ده گه رین بو مه به ستیکی تر و به واتایهکی نزیک له واتا بنه رتهیه که جاریکی تر به کاریده هیننه وه. خوازه: واته وشهیهکی کوردی ده خوازن به رامبه ر به و زاراوه نوییه تا وه کو به کار بیت؛ به لام ئەم ری بازه ناچالا کترین ری بازی زاراوه سازییه له ناو زمانی کوردی دا، له چه ند نمونه یه ک دا به رچاوده که وی، وهک:

الدائرة: (بازنه) به رامبه ری له کوردی دا به کاردی که له بازنی دهسته وه که خره وه رگی راوه بو واتا و مه به ستیکی تری نویی زانیاری ئەندازه یی.

یا له Telegraph : بروسکه

یا خود له جهاز: apparatus: ده زگا

که واته ریبازه‌کانی زاراو وەرگرتن: بریتییە له شیوازی مامە ئەکردن ئەگەڵ چەمک و زاراو نووبەکان؛ بەلام دواتر هەر یەکەو لەو ریبازانە دەپژێنەووە ناو ئاستیک له ئاستەکانی زمان، واتە هەر ریبازیکیان پەییوەندییان بە ئاستیک له ئاستەکانی زمانەووە هەیە. بۆ نمونە: کورداندن دەپژێتە ناو ئاستی دەنگسازی یا بەشیکی زۆر له ریبازەکانی تری زاراوەسازی دەپژێنەووە ناو ئاستی وشەسازی لەویش دا لەو چەند ریگایەیی که بۆ سازکردنی زاراوە لەبارە، بە یەکیک له ریگاگان زاراوەکه پۆدەنری.

بۆ نمونە: زاراوەییەکی وەک : ((الجماعة)) : زاراوەکه ریبازی وەرگیڕانی چەمکیەووە هاتوووتە ناو زمانی کوردییەووە که زاراوەیی ((زانستگا، گەلەکۆلیج، زانکۆ)) ی له بەرامبەریدا بەکارهینراو، که هی یەکەمیان بە ریگەیی دارشتن، هی دووەمیان بە ریگەیی لیکدان و هی سییەمیان بە ریگەیی داتاشینەووە سازکراو.

یاخود زاراوەییەکی وەک : ((right angle)) : زاراوەکه ریبازی وەرگیڕانی پیتی(وشە بە وشە)ووە هاتوووتە ناو زمانی کوردییەووە که زاراوەیی ((گۆشەیی راست، گۆشەیی وەستاو)) ئەگەڵ ((راستەگۆشە، گۆشەووستاو)) ی له بەرامبەریدا بەکارهینراو، که زاراوەکانی جووتە که وانەیی یەکەمیان بە ریگەیی خستنه‌سەر و هی دووەمیان بە ریگەیی لیکدان سازکراو.

رِیْگَاکَانِی دَرُوسْت کَرْدَنِ زَارَاوَه

1. لیْکَدَان
2. دَارِشْتَن
3. دَاتَاشِیْن
4. خَسْتَنه سَهَر

رېځاکانی زاراوہ دروست کردن:

زمانه وانان و زاراوہ سازان چند رېځاگایه ک دهگرنه بهر بؤ دروست کردن زاراوہ که له لایه ن چهن دین نوسه روهه باسیان لیکراوه؛ به لام له دانان و دارشتنیاندا ده بی پابه ندی سروشتی زمان و ریزمانی کوردی بن.

به شیوه یه کی گشتی نهم رېځایانه له یاساورپسا ره سن و هه لئینجراوه کانی زمانی کوردی به وه سه رچاوه ده گرن، به لام نه وه ی تیبینی ده کری لای نوسه ران زیاتر جه خت له دوو رېځه ی چالاک و به ره همداری وشه سازی کراوه و ده کری که نه وانیش (رېځه ی دارشتن و رېځه ی لیکدان) ن، رېځاکانی تری زاراوہ دروست کردن کهم به ره ه مترن. هه ر چو نیک بیت لیړه دا دیارترین نه و رېځایانه ی که ده ستنیشان کراوه بؤ دروست کردن زاراوہ له ناو کومه لگه ی کوردی لیړه دا ده یخه ی نه روو، بویه ده توانی نهم چند رېځه یه باوه ی دارشتنی زاراوہ له زمانی کوردی دا ده ست نیشان بگری. بؤ تیځه یشتن له رېځاکانی دروست کردن زاراوہ له خواره وه رېځاکان و پیناسه یان و نمونه بؤ هه ریه کیکیان ده خه ی نه روو:

اریگهی لیكدان:

بریتییه لهیهگرتنی دوو وشه یان زیاتر بو گهیاندنی واتایهک یا چه مکیک جا ههندی جار به یارمهتی ئامراز و ههندی جاریش به بی یارمهتی ئامراز، له ئه نجامدا زاراوهی لیكدراو به رههم دی، ((زاراوهش که چه شنیکه له ووشه به هوی ئهم ریبارزهوه به گویرهی پیویست به دریتزایی ته مهنی زمانی کوردی له سه ر چند شیوهیهک له لیكدان هاتوته ناو زمانی کوردی دا له دایک بوو...)) (کامل حسن البصیر، ٦٢، ١٩٧٩). لیردها چند نمونهیهک له زاراوهی دروستکراو ده خهینه پروو له م ریگهیهوه، وهک:

((ره شنووس، ئیسکه په یکه ر، ده نگه ژئی، په نجه مۆر، ده ستنووس، ته نر ئامیز، ره گه ز په رستی، کارنامه، دژه موشهک، نیمچه کانزا، روشنه پیکهاتن، نه ستیره ناسی، خه ورهوی، کانه خه ئوز... هتد))